

Nr 44.

Ankom till riksdagens kansli den 20 april 1917 kl. 4 e. m.

Utlåtande i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t i fråga om åbokkommitténs uppgifter.

(2:a avd.)

Uti en inom andra kammaren väckt, till jordbruksutskottets förberedande behandling hänvisad motion, nr 258, har herr *Lindhagen* hemställt, att riksdagen ville anhålla, att Kungl. Maj:t måtte överväga i vad mån:

1) åbokkommitténs ursprungliga brådskande uppgift att bringa hjälp åt åborna på rekognitionshemman och under bruk skatteköpta hemman kunde befrämjas genom andra direktiv för kommittén än som innefattas i dess första instruktion;

2) åbokkommitténs senare uppgift att vara förestyre för den till åborna anslagna rättshjälp kunde utbytas mot en anordning, som bättre motsvarar behovet än som synes blivit fallet med det genom kungörelsen den 17 juni 1916 stadgade förfarandet.

Till stöd härför har motionären anfört följande:

»Den 29 januari 1913 tillsattes den så kallade åbokkommittén med uppdrag att verkställa utredning rörande jordbrukslägenheter å rekognitions-skogshemman och under bruk skatteköpta hemman samt åtgärder från statens sida för att kunna trygga innehavare i besittningen av desamma. Detta beslut var föranlett särskilt av riksdagsmotioner under årens lopp, berörande dessa ämnen. Riksdagen hade ock 1913 enat sig om en skrivelse till Konungen i detta avseende om jordbrukslägenheter å rekognitions-skogshemman.

Bihang till riksdagens protokoll 1917. 10 saml. 30 häft. (Nr 44.)

Något yttrande av kommittén har ännu icke kommit. Men det har försports, att kommittén anser sig ej kunna göra synnerligen mycket åt lägenhetsinnehavarna, utan att dess arbete väsentligen måste inskränka sig till en kulturhistorisk framställning av hithörande förhållanden.

Detta är emellertid ett resultat, som ingalunda avsågs åminstone med de initiativ, som togos i riksdagen. Kulturhistoriska framställningar må kunna uppdragas åt en eller annan forskare. En kommitté av ifrågavarande beskaffenhet synes däremot hava till närmaste uppgift att taga initiativ till någon handling, syftande till att hjälpa människor på ett eller annat sätt. De människor, som i detta fall skulle bistås, äro åborna å ovannämnda jordbrukslägenheter. Och anledningen varför de skulle hjälpas var den, att de voro svaga, fattiga, merendels utlämnade till enskildas godtycke, ehuru de hade möjligen en juridisk och i varje fall, vilket är det viktigaste, en moralisk rätt till skydd från kronan, som donerat skogen i överilning till industrien, men icke därmed kunnat skänka bort även människorna, som bodde å skogarne.

Nu går tiden, hjälpen dröjer och svårigheterna hopa sig för åborna.

Under det ofrånkomliga intrycket att den ingalunda lätta frågan kört fast under den departementala juridikens behandling, försöktes i riksdagen åstadkommas någon provisorisk utväg i avvaktan på kommitténs slutliga resultat. Det beslöts år 1915 anslå ett belopp såsom rättshjälp, för att de mest hotade åborna skulle kunna lita till den juridik, som möjligen i domstolarnes dem obehövna ögon ej kunde åsidosättas. De skulle med andra ord sättas i tillfälle att under väntetiden på egen hand skydda sig genom en process, så gott det låte sig göra. Efter åtskilliga om och men har Kungl. Maj:t den 17 juni 1916 utfärdat en nådig kungörelse angående allmänna villkor och bestämmelser för användningen av anslaget till rättshjälp åt vissa åbor och lägenhetsinnehavare. Denna författning, som i tio §§ meddelar varjehanda föreskrifter, insätter åbokommittén såsom övervakare och högsta instans i alla avseenden över anslagets användning. Dessa bestämmelser, tillkomna mot åboförbundets invändningar, ha väckt, såsom det synes, stort ogillande bland åborna. De hava protesterat på sammankomster och häuvänt sig till regeringen samt förklara sig på de fastställda villkoren icke kunna begagna sig av de anvisade medlen.

Frågan har således kört fast även på denna punkt. Något måste göras, förefaller det, för att finna en utväg igen till något, som i realiteten leder till något.

Vad först angår rättshjälpen, förefaller den ifrågavarande författ-

ningen, som härmed i avtryck bifogas, vara åtminstone en tung apparat. Den är avfattad i åtskilligt i anslutning till det förslag om rätts-hjälp i allmänhet från statens sida, som avgivits förra året av utsedde kommitterade. Men från åbornas sida förmenas, att den i åtskilligt sätter dem i en ofördelaktigare ställning, än det allmänna förslaget innehåller. Förmodligen kan ingenting komma ut av denna författning och man kan fråga sig, vart det tar vägen med kommitténs övriga arbete, om den skall i sin helhet sitta och bedöma en mängd rättegångar och till på köpet till förmån för parter, som sakna förtroende — säkerligen icke utan allt fog — för hela anordningen. Kontrollen över anslagets användning måste uppenbarligen läggas i en persons hand och därtill bör utses någon, som med kunskap och rättrådighet förenar hjärta för deras sak, som det här gäller. Alla andra anordningar bliva dödfödda. Enligt vad jag har mig bekant hysa åborna stort förtroende för en bekant jurist, som utan tvivel är en mycket lämplig överstyrelse. Även andra personer finnas måhända att välja på. Saken måste uppenbarligen i varje fall göras om.

Med kommitténs direktiv för sitt ursprungliga uppdrag måste det efter allt att döma också göras någon förändring. Kommitténs uppdrag kan icke vara att företrädesvis giva en historisk skildring av dessa gamla kronodomäners historia. Visserligen är det av stort intresse och bereder i viss mån även kommittén möjligheter att komma in i den juridiska frågan. Men det hjälper icke åborna ur de överhängande farorna. Intet hindrar emellertid, att regeringen tillåter kommittén fortsätta med dessa forskningar, om den anses särskilt skickad därtill. Men vad som nu först måste fordras är, att kommittén snarast möjligt giver till känna, vad den ämnar komma med i åbornas intresse. Även jag tror, att den bestående juridiken icke kan skydda dem synnerligen mycket med hänsyn särskilt till den ovilja, som domstolarna hysa mot alla kronans försök att bevara för egen eller annans räkning något av sina gamla kronodomäner och jorrdonationer undan de industriella anspråken på desamma. Dessa gamla författningar, som en lång tid fallit i glömska, kunna mången gång tolkas som man vill. Det beror mången gång på, åt vilken sida hjärtelaget lutar, den svages eller den starkares.

Under sådana förhållanden är det ny lagstiftning som behövs, en lagstiftning, som medger även åbor och lägenhetsinnehavare på rekognitionshemman att »sitta odrivna», som giver verklighet åt det skydd i detta avseende, som förlänats åbor å de under bruk skatteköpta jordbrukslägenheter och som, när ingenting annat hjälper, medger expro-

priation genom statens försorg för att bereda dem oberoende, arbetsglädje, framtid och ett fädernesland. Slaveriet är nämligen som bekant utdömt principiellt av den västerländska civilisationen redan på sjuttonhundratalet, ehuru de vackra avsikterna i så många fall såsom exempelvis i detta icke kommit till utförande.

Det må slutligen erinras, att kommitténs sammansättning på sin tid väckte på många sakkunniga håll största förvåning. Det är ingenting att invända mot, att även bruksindustriens synpunkter äro representerade. Men det föreföll särdeles anmärkningsvärt, att den huvudsakliga ledningen faktiskt lades i händerna på två personer, som stått bruksindustrien nära. Deras goda vilja får ej alls betvivlas men med bästa vilja i världen kan ett dylikt representantskap icke vara det, som just situationen kräver. Åtminstone kan det vara tillätligt ifrågasätta, om det är det lämpligaste.»

Den i motionen omförmälda kungörelsen angående allmänna villkor och bestämmelser för användningen av anslaget till rättshjälp åt vissa åbor och lägenhetsinnehavare den 17 juni 1916 finnes i avtryck bifogad jämväl detta utlåtande.

Utskottet.

Såsom i motionen erinras, tillsattes den 29 augusti 1913 den s. k. åbokommittén med uppdrag att dels verkställa utredning rörande antalet och beskaffenheten av de å s. k. rekognitionsskogshemman samt å under bruk skatteköpta hemman befintliga lägenheter jämte de villkor, på vilka dessa innehades, ävensom i vad mån och på vad sätt innehavarna av dylika lägenheter kunde tryggas i besittningsrätten till desamma, dels ock, därest utredningen skulle giva vid handen, att beträffande lägenhetsinnehavarna, som frånvunnits sin besittningsrätt, billighetskäl i särskilda fall syntes böra föranleda ytterligare åtgärder från statens sida, därom hos Kungl. Maj:t göra anmälan. I anledning av vid 1915 års riksdag väckt motion anvisade riksdagen på extra stat för år 1916 ett anslag av 15,000 kronor att ställas till Kungl. Maj:ts förfogande för att i mån av skedd utredning rörande de på rekognitionsskogshemmanen och de under bruk skatteköpta hemmanen befintliga och förutvarande åbors och lägenhetsinnehavares rättigheter av Kungl. Maj:t användas till beredande av rättshjälp åt sådana obemedlade och mindre bemedlade åbor och lägenhetsinnehavare, vilkas anspråk på grund av nämnda utredning och i övrigt förekommande omständigheter ansåges skäligen böra påkalla rättslig prövning inför domstol eller annan behörig myndighet. Genom nådig kungörelse den 17 juni 1916 föreskrevs vissa villkor och bestämmelser rörande användningen av omförmälda anslag.

Motionären förmenar, att en omläggning av åbokommitténs arbets-sätt skulle vara önskvärd, då dess arbete för närvarande huvudsakligen är inriktat på teoretiska spörsmål, av vilka intet praktiskt resultat inom den närmaste tiden torde vara att förvänta, varjämte motionären synes avse, att de kommittén nu åliggande uppgifter beträffande frågor om rättshjälp borde överflyttas å en enda därtill väl skickad person.

Utän att ingå på ett bedömande av de utav motionären framställda erinringar vill utskottet såsom ägnat att väcka uppmärksamhet framhålla, att, enligt vad utskottet inhämtat, omförmälda anslag åtminstone icke intill utgången av år 1916 till någon del tagits i anspråk för det därmed avsedda ändamålet. Utskottet har emellertid anledning antaga att, därest åbokommittén skulle finna föreskrifterna i förenämnda nådiga kungörelse i något avseende icke vara ägnade att på ett tillfredsställande sätt tillgodose vederbörande åbors och lägenhetsinnehavares berättigade intressen, kommittén kommer att självmant göra framställning om sådan ändring av kungörelsen, som kan vara av behovet påkallad. Härtill kommer, att Kungl. Maj:t så sent som den 30 mars innevarande år prövat utav det s. k. åboförbundets styrelse ävensom åtskilliga åbor och lägenhetsinnehavare gjorda framställningar, i vilka upptagits de väsentligaste av de i motionen framförda synpunkter.

Utskottet hemställer,

att förevarande motion ej må till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Stockholm den 20 april 1917.

På jordbruksutskottets vägnar:

RAOUL HAMILTON.

Närvarande: Se utlåtande nr 41.

Reservationer

av herr *Hage*, som ansett, att utskottets utlåtande bort formuleras på följande sätt:

Motionären yrkar först, »att åbokkommitténs ursprungliga brådskande uppgifter att bringa hjälp åt åborna på rekognitionshemman och under bruk skatteköpta hemman kunde befrämjas genom andra direktiv för kommittén än som innefattas i dess första instruktion.»

Med avseende på denna sak vill utskottet erinra därom, att den kommitté, åbokkommittéen, som här avses, tillsattes i januari 1913 med uppdrag att dels verkställa utredning rörande antalet och beskaffenheten av de å s. k. rekognitionsskogshemman samt å under bruk skatteköpta hemman befintliga lägenheter jämte de villkor, på vilka dessa innehavas, ävensom i vad mån och på vad sätt innehavarna av dylika lägenheter må kunna tryggas i besittningsrätten till desamma, dels ock, därest utredningen skulle giva vid handen, att beträffande lägenhetsinnehavare, som frånvunnits sin besittningsrätt, billighetsskäl i särskilda fall syntes böra föranleda ytterligare åtgärder från statens sida, därom hos Kungl. Maj:t göra anmälan. I denna kommitté insattes, som bekant, av regeringen ingen representant för åborna, d. v. s. för de människor, som skulle direkt komma att beröras av utredningen, och detta, oaktat sedan år 1912 existerat en riksorganisation av dessa åbor, en organisation, som egentligen varit den, som från första början upptagit och organisatoriskt framfört hela denna åbofråga till aktualitet ute i landet. En sådan avvikning från vad den då sittande regeringen annars i allmänhet tillämpat vid tillsättande av kommittéer, måste vara ägnat att redan från början göra kommittén omfattad med mindre förtroende hos de människor, som skulle beröras av dess utredande verksamhet. En av orsakerna härtill torde även vara den omständigheten, som av herr Lindhagen i hans motion beröres, nämligen, att det försports, att kommitténs arbete hitintills väsentligen inskränkts till en kulturhistorisk framställning av hithörande förhållanden. En sådan förberedande utredning är emellertid, enligt utskottets mening, alldeles nödvändig. Men ännu nödvändigare är naturligtvis, att kommittén *fortast möjligt* kommer fram till sådana åtgärder, som verkligen kunna bringa hjälp åt de människor, som äro föremål för denna utredning. Utskottet har emellertid den alldeles bestämda uppfattningen, att det är kommitténs ovillkorliga skyldighet att även och *framför allt* ägna sig åt denna sida av sitt uppdrag. Ty det är oomtvistligt, att i kommitténs uppdrag ingår en sådan förpliktelse, vilken i kommitténs direktiv uttryckes med att kommittén skulle »verkställa utredning i vad mån och på vad sätt innehavare av dylika lägenheter må kunna tryggas i besittningsrätten till desamma, dels ock, därest utredningen skulle giva vid handen, att beträffande lägenhetsinnehavare, som frånvunnits sin besittningsrätt,

billighetsskäl i särskilda fall syntes böra föranleda ytterligare åtgärder från statens sida, därom hos Kungl. Maj:t göra anmälan.»

Alltså förutsätter utskottet, att det torde stå fullt klart för kommittén, att kommittén har ett sådant uppdrag att föreslå lagändringar och andra åtgärder, ägnade att skydda de medborgare som här avses. Och denna skyldighet att skydda och i vissa fall rätta till förhållandena, där de utvecklats till nackdel för åborna, torde i detta fall vara av moralisk förpliktigande slag för staten, då det i ett mycket stort antal fall torde bero på statens egna ämbetsmäns handlingar under gångna tider, att förhållandena för åborna blivit sådana som de blivit.

Då herr Lindhagens motion huvudsakligen torde syfta till en ändring av kommitténs direktiv i avsikt att åstadkomma ett skyddande av åbornas intressen i ovan angivna hänseenden, men utskottet, som ovan nämnts, anser, att i kommitténs direktiv redan ingår ett sådant uppdrag, håller alltså utskottet före, att en ändring av kommitténs uppdrag ej behöver ifrågasättas för uppnående av det mål, vartill motionen syftar.

Utskottet vill i det sammanhanget omnämna, att det för utskottet uppgivits, att en framställning från åborna ingått till åbokommittén, utmynnade i en begäran, att kommittén skulle tillåta, att en framställning innehållande åbornas synpunkter, evad de skilde sig från kommitténs, skulle få i en bilaga fogas vid åbokommitténs blivande betänkande. Utskottet måste finna en sådan framställning från åborna synnerligen rimlig, i synnerhet som åborna genom saknande av representation inom kommittén avskurits från möjligheten att inom kommittén föra sin talan. Men detta spörsmål torde otvivelaktigt kunna ordnas genom överenskommelse mellan kommittén och åborna utan att riksdagen härom behöver yttra sig, och lär ett medgivande från kommittén i detta avseende redan ha lämnats.

Med hänsyn till ovanstående anser sig utskottet alltså ej böra tillstyrka den föreliggande motionens yrkande evad det gäller framställningen under punkt I.

I punkt 2 yrkar herr Lindhagen, »att åbokommitténs senare uppgift att vara förestyre för den till åborna anslagna rättshjälpen kunde utbytas mot en anordning, som bättre motsvarar behovet än som synes blivit fallet med det genom kungörelsen den 17 juni 1916 stadgade förfarandet.»

Med avseende på denna kungörelse har i motionen påpekats, att den är så formulerad, att den i åtskilligt sätter rättssökande åbor i en sämre ställning än personer, som eventuellt komma att erhålla rätts-

hjälp enligt det förslag till kostnadsfri rättshjälp i allmänhet, som utarbetats av särskilt tillkallade sakkunnige, näml. herrar Jacob Pettersson m. fl., om detta senare förslag skulle vinna fastställelse. Utan att ingå på ett bedömande om sistnämnda förslag *i öfrigt* är lämpligt avfattat eller fördelaktigt för de rättssökande, vill dock utskottet för sin del hava sagt, att det är ett riktigt påstående, att sistnämnda förslag verkligen *i en hel del punkter* fördelaktigt skiljer sig från den förordning, som utfärdats för rättshjälp till åbor. Så till ex. innehåller § 4 i herrar Jacob Petterssons m. fl. förslag en bestämmelse rörande förordnande av rättegångsombud för rättssökande, vari det heter:

»Vid förordnandets meddelande bör dock ej, utan att särskilda skäl därtill äro, avvikelse ske från av parten i sådant avseende framställt förslag.»

I förordningen angående rättshjälp till åbor heter det däremot:

»Önskar sökanden i rättegången erhålla biträde av viss person, må han göra framställning därom i ansökningen.» Men någon bestämmelse om att man ej skall utan tvingande skäl göra avvikelse från denna sökandes framställning, finnes däremot ej i denna förordning.

Vidare innehåller herrar Jacob Petterssons m. fl. förslag under § 6 en bestämmelse av följande lydelse:

»Den som vill komma i åtnjutande av kostnadsfri rättegång, äger hos rätten erhålla biträde med avfattandet av ansökan härom.»

I villkoren för åtnjutande av anslag till rättshjälp för åbor äro bestämmelserna sådana, att det fordras en mycket omständlig framställning, försedd med alla bevis, som sökanden vill begagna sig av, *men för denna ansökans uppsättande lämnas ingen hjälp eller biträde*, vilket däremot, som synes, skulle ske i förra fallet.

Slutligen heter det i herrar Jacob Petterssons m. fl. förslag: »Har underrätt genom beslut under rättegången helt eller delvis avslagit begäran om kostnadsfri rättegång eller förordnat, att sådan förmån skall upphöra, äger sökanden mot det beslut i händelse av missnöje föra särskild talan.» Alltså har sökanden rätt överklaga beslutet åtminstone till hovrätten. I bestämmelserna angående rättshjälp för åbor finnes däremot ej en sådan rätt till överklagning, vilket väl för övrigt har samband med det förhållandet, att den beslutade institutionen i det senare fallet ej är en myndighet utan en kommitté.

Att ovannämnda förordning angående rättshjälp till åbor i övrigt är olämpligt formulerad på flera punkter, har påpekats från flera håll. Så har t. ex. en person, som otvivelaktigt besitter stora insikter på detta område, nämligen juris doktor Nils Söderqvist med avseende på denna

förordning i en inlaga, ingiven på uppdrag av 86 st. åbor, tillhörande Voxna bruks avdelning av åboförbundet, presterat en kritik av förordningen, som kan vara lämplig att här referera — även om man ej kan i varje punkt taga ståndpunkt med avseende på de framkomna synpunkterna. Den av doktor Söderqvist författade inlagan från åborna är i de delar, där dessa frågor beröras, av följande lydelse:

»Voxna bruks avdelning av åboförbundet, vars flesta medlemmar äro käreande i den vid häradsrätten i Bollnäs pågående processen ang. det forna Finntorpet Njupan nr 1, har tagit del av den av Kungl. Maj:t den 17 juni 1916 utfärdade kungörelsen ang. rättshjälp åt åbor och lägenhetsinnehavare samt vilja härmed som sin fasta åsikt uttala, att de i denna kungörelse givna bestämmelserna, långt ifrån att enligt riksdagens avsikt med anslaget gagna, måste befaras komma att skada åbornas och lägenhetsinnehavarnas strävanden att tillvarataga sin lagliga rätt.

Rörande formen för ansökningen om rättshjälp och de handlingar, som därvid skola fogas, har givits så omständliga föreskrifter, att de rättssökande, varom här är fråga, i regel icke själva skola vara i stånd att avfatta ansökningen, utan redan för detta ändamål nödgas påkalla rättshjälp. I rättegången angående Njupan, där kärandenas antal är 86, skulle ansökningsförfarandet bliva så tidsödande och mödosamt, att denna rättshjälp måste draga en tämligen stor kostnad. Infordrandet genom åbokommittén från vederbörande myndigheter av de i kungörelsen förutsedda uppgifterna måste jämväl i ett fall sådant som detta draga en mycket lång tid. Vid ansökningen skulle nu fogas samtliga protokoll i rättegången och förmodligen skulle dessa stanna hos åbokommittén tills denna avgjort ansökningen. Då protokollen vid varje rättegångstillfälle ingivas till rätten och därifrån utfås först helt kort tid före nästa rättegångstillfälle, vore denna bestämmelse i kungörelsen utförbar annorledes än genom lösande av duplettexemplar av protokollen, sålunda med en på grund av protokollens vidlyftighet ganska stor kostnad.

Sedan nu de 86 kärandena spillt tid och penningar på ansökningen, skulle de någon gång, sedan processen vore avgjord åtminstone i första instans, där konstnaderna äro störst och bidrag till rättshjälp alltså mest av nöden, kanske få det beskedet att deras ansökan avslagits. Visserligen äro nämligen de ojämförligt flesta av de 86 kärandena obemedlade eller mindre bemedlade, men fem eller sex torde icke fylla detta villkor, och av kungörelsen, som med all sin detaljrikedom icke förutsett detta fall, kan ej slutas hur det skulle komma att bedömas.

Skulle nu emellertid rättshjälp beviljas, så ställdes sättet för pro-

cessens vidare utförande helt och hållet i beroende av åbokommittén. Om sökandena ville tillgodonjuta rättshjälpen, måste de godtaga det rättegångsbiträde kommittén åt dem utser. Biträdet skall vidare i samråd med kommittén planlägga rättegången och, där så utan men för målets behandling kan ske, tillhandahålla kommittén protokoll och övriga handlingar i målet. Oavsett den tidspilan och de praktiska svårigheter det måste medföra att bibringa en endast tidvis samlad kommittés samtliga ledamöter fullständig och fortlöpande kännedom om en invecklad process, kan man sätta i fråga värdet av de anvisningar som kommittén efter ett nödvändigtvis ganska ytligt studium av saken skulle giva. Förglömmas kan ej heller att kommittén i en vid häradsrätten i Bollnäs förut anhängig tvist angående ifrågasatt vräkning av åbon å hemmanet Hallen nr 7 till förfogande för åbons motpart, ägaren av Kilafors nedlagda bruk, ställde en p. m. som innehöll uttalandet, att visst anfört förhållande »giver vid handen att åborätten övergått till bruksägaren». Då denna åsikt underkänts av såväl häradsrätt som hovrätt — Kungl. Maj:t har ännu ej avgjort målet — står kommitténs sakkunskap icke över diskussion, och själva formen för kommitténs ingripande i denna föregående process är ju icke ägnad att ingiva oss åbor blint förtroende till kommitténs intresse för vårt bästa.

Kommitténs åsikt om rätta skötseln av en process skulle emellertid vårt biträde endast med synnerlig risk kunna åsidosätta. Uppdraget att vara biträde må nämligen av kommittén återkallas, »där kommittén finner grundad anledning därtill förekomma», och om den rättshjälpsökande »för sin talan på ett sådant sätt, att kommittén ej vidare anser honom förtjänt av rättshjälp», äger kommittén förordna att rättshjälpen skall upphöra. Som man finner av detta allmänna uttryckssätt, är kommitténs subjektiva förgottfinnande härvid avgörande. Och mot kommitténs beslut finnes ingen rätt att klaga. Ja, om kommitténs ledamöter t. o. m. skulle uppsåtligen missbruka den dem förlänade bestämmanderätten, är särdeles ovisst om någon påföljd kunde mot dem göras gällande. Ätminstone är det tvivel underkastat om de, som allenast ledamöter av en kommitté, kunde fällas för ämbetsbrott. Det juridiska ansvar under vilket de handla torde vara imaginärt, och det moraliska ansvaret för en kommitté får säkerligen hänföras under rubriken divisionsansvar. Om nu rättegångsbiträdet ej vill äventyra avsättning för egen del och indragning av rättshjälpen för sina huvudmän, vilka åtgärder båda skulle, om än obefogade, i hög grad compromettera målet, nödgas han blint böja sig även för enligt hans mening fullkomligt absurda direktiv. Till lön för sin foglighet har han då att

motse arvode med belopp, som kommittén med hänsyn till rättegångens beskaffenhet m. m. »prövar skäligt», ävensom ersättning för resor enligt fjärde klassen i gällande resereglemente, d. v. s. 2:a klass järnvägsbiljett och 8 kr. i dagtraktamente. Själva åtnjuta åbokommitténs ledamöter ersättning enligt tredje klassen i resereglementet och sålunda, förutom 1:a klass järnvägsbiljett, 11 kr. dagtraktamente. Var och en, som gjort tingsresor, torde kunna vitsorda att 8 kr:s dagtraktamente icke täcker kostnaderna.

Före målets avgörande skall kommittén lämna domstolen uppgift å de utgifter i rättegången som bestritts av anslaget till rättshjälp. Vad syftet härmed kan vara är ej alldeles klart. Möjligen ligger bakom föreskriften i fråga den tanke, att åbons motpart, om han tappar och finnes skyldig ersätta åbons rättegångskostnader, dock bör befrias från att ersätta sådana utgifter som ej bestritts av åbon själv utan från anslaget. I så fall skulle detta bliva i viss mån ett anslag till hjälp även åt bruksägare och dylika. I varje fall är väl meningen att domstolen ej för de utgiftsändamål, som tillgodosetts från anslaget, borde ådöma åbons motpart ersättningsskyldighet till högre belopp än kommittén beviljat rättshjälp. Därigenom skulle motparten likaledes skyddas, och ett förfarande omöjliggöras som icke hittills ansetts innefatta något illojalt, nämligen att ett rättegångsbiträde för det fall att processen skulle vinnas betingar sig ett högre arvode samt efter denna högre taxa yrka åläggande för sin huvudmans motpart att ersätta dennes rättegångskostnader.

Enligt särskild förbindelse, som rättshjälpssökanden skall foga vid ansöknings, åligger det honom att till statsverket återgälda vad av ifrågavarande anslag använts till rättshjälp åt honom, »så framt han inom fem år, efter det målet slutligen avgjorts eller ock avskrivits, kommer i den ekonomiska ställning, att han efter återgäldandet icke kommer att sakna vad för hans eget och hans familjs uppehälle skäligen tarvas». Det kan lungt påstås att en så avfattad förbindelse icke kommer att medföra många kronors återbetalning till statsverket, men tilläventyrs en del spionage, angiveri och trakasserande av dem, som åtnjuta rättshjälp. Oavsett att ingen föreskrift givits om vem, som skall under den angivna tiden övervaka och inrapportera åbons förmögenhetsförhållanden eller återkräva rättshjälp, så lär väl mera sällan komma att inträffa att åbon och den som företräder statsverket enas om att den förutsatta förändringen i åbons ekonomi inträtt. Vidhålles då å statsverkets sida kravet, så skulle man få det uppbyggliga skådespelet av rättegångar om återgäldande av rättshjälpbidrag. Huru mycket

enklare, effektivare och även ur åbornas synpunkt mer tillfredsställande hade det då icke varit, att sökanden förbundit sig att, av den ersättning för rättegångskostnaden som hans motpart kunde dömas att utgiva, till statsverket avstå så stort belopp som därifrån förskjutits. Då en liknande anordning förekommer vid Stockholms stads rättshjälpskontor, hade det ej krävt någon särskild uppfinningsrikedom för att omgestalta stadgandet i denna riktning. — — — — —

Emellertid torde det kunna sägas, att den punkt i förordningen, som väckt det mesta motståndet, är § 1, som innehåller bestämmelser därom, att åbokkommittén skall vara den institution, som handlägger hela frågan om rättshjälpen.

En av orsakerna härtill torde vara den, att kommittén endast sammanträder kortare tider på året. Men dessutom föreligga även *principiella* betänkligheter mot en sådan anordning. Åbokkommitténs uppgifter är nämligen, att åstadkomma en så vitt möjligt objektiv utredning och att därefter framlägga eventuella förslag. Men därav följer också, att kommitténs utredning, som skall ligga till grund för ombudets talan till förmån för åbon, blir en utredning, där båda parternas skäl och bevis framläggas. Men vid anhängiggörande av talan vid domstol gäller vanlig rättegångspraxis, enligt vilken varje part söker samla bevis för *sin sak*, med bestridande av motpartens talan och påståenden.

Som ledare av en rättegång åt en åbo kommer kommittén alltså ovedersägligen i konflikt med sin uppgift, som objektiv institution. Ett ombud tillsatt av kommittén kommer alltså att känna sig bundet härav, medan motparten kommer att ha fria händer att begagna sig av endast den bevisning, som gynnar uppdragsgivaren.

Åbon torde hellre önska — som också herr Lindhagen framhåller — en bestämd person, nämligen ovannämnda jur. d:r Nils Söderqvist, för vilken de ha stort förtroende, att leda dessa angelägenheter. Utskottet anser sig ej kunna avgöra, om detta är den bästa utvägen. Däremot anser utskottet av skäl, som ovan anförts, att kommittén icke är lämplig som överstyrelse i detta fall, och vill utskottet även som ett skäl härför anföra, att genom att ytterligare lägga ett sådant uppdrag på kommittén fördröjes dess arbete. Enligt utskottets mening är det av vikt, att detta arbete blir så fort som möjligt framfört till ett slutligt resultat.

Ett skäl att ej lägga detta uppdrag i kommitténs hand är även det förut omnämnda faktum, att man ej torde kunna överklaga en kommittés beslut.

Framställning från åborna i ovannämnda hänseenden har visser-

ligen gjorts till Kungl. Maj:t men har nu avslagits. Men då man har anledning antaga att riksdagen har en annan uppfattning än Kungl. Maj:t i denna fråga, anser utskottet att riksdagen bör få tillfälle yttra sig över dessa frågor, som för många svenska medborgare gälla hus och hem. Utskottet vill alltså hemställa

att riksdagen ville anhålla,

1) att Kungl. Maj:t med anledning av herr Lindhagens motion nr 258 i andra kammaren måtte taga i övervägande, huruvida ej åbokkommitténs uppgift att vara förstyre för den till åborna anslagna rättshjälpen kunde utbytas mot en anordning, som bättre motsvarar ändamålet än som synes bliva fallet med det genom kungörelsen den 17 juni 1916 stadgade förfarandet samt

2) att vad herr Lindhagen i ovannämnda motion i övrigt föreslagit ej måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd.

samt av herr *Sjöblom*.

Bilaga.

Kungl. Maj:ts nådiga kungörelse angående allmänna villkor och bestämmelser för användningen av anslaget till rättshjälp åt vissa åbor och lägenhetsinnehavare;

given Stockholms slott den 17 juni 1916.

§ 1.

Ansökning om rättshjälp skall skriftligen ingivas eller med posten insändas till den för utredning av den så kallade åborätsfrågan m. m. tillsatta kommitté (åbokkommittén).

§ 2.

Ansökning om rättshjälp skall innehålla noggrann, på heder och samvete avgiven uppgift å sökandens förmögenhetsvillkor och omfånget av honom åliggande underhållsskyldighet samt bör, där så ske kan, vara åtföljd av intyg av kyrkoherde eller kommunalnämndsordförande angående sagda förhållanden.

År sökandens anspråk redan draget under domstols prövning, skola vid ansökningen fogas samtliga protokoll i målet. Eljest skola i ansökningen noggrant angivas ej mindre de yrkanden, vilka sökanden vill framställa, och de skäl, varå desamma grundas, än även de bevismedel, av vilka han vill begagna sig, med särskilt angivande av de skriftliga bevis till vilka han äger tillgång.

Vid ansökningen skall jämväl fogas förbindelse, som i § 9 omförmäles.

Önskar sökanden i rättegången erhålla biträde av viss person, må han göra framställning därom i ansökningen.

§ 3.

Kommittén äger av vederbörande myndighet infordra uppgifter rörande sådana omständigheter, som kommittén anser nödiga för bedömande av sökandens yrkanden, hans förmögenhetsförhållanden eller den persons lämplighet, som sökanden må hava föreslagit till rättegångsbiträde.

§ 4.

Det åligger kommittén att med ledning av kommitténs allmänna kännedom om åborätsfrågan samt förefintliga upplysningar angående sökandens förmögenhetsförhållanden samt yrkanden och bevisning avgöra, huruvida rättshjälp genom ifrågavarande anslag må sökanden beredas.

Rättshjälp må endast tillerkännas den, som kan anses antingen obemedlad eller också mindre bemedlad.

§ 5.

Bifalles ansökningen om rättshjälp, skall kommittén ställa sakkunnigt biträde till sökandens förfogande.

Till sådant biträde må kommittén utse allenast den, vilken avlagt sådana kunskapsprov, som för utövning av domareämbete äro föreskrivna, och vid underdomstol eller å advokatkontor förvärvat praktisk erfarenhet samt tillika äger insikt på det kamerala området. Biträdet skall i samråd med kommittén planlägga rättegången och, där så utan men för målets behandling kan ske, tillhandahålla kommittén protokoll och övriga handlingar i målet.

Ändå att kommittén sålunda utsett biträde, gäller vad i 15 kap. 4 § rättegångsbalken är stadgat.

Uppdraget att vara biträde må av kommittén återkallas, där kommittén finner grundad anledning därtill förekomma.

§ 6.

Biträde äger åtnjuta arvode med belopp, som kommittén med hänsyn till rättegångens beskaffenhet, anslaget storlek och övriga ifrågakommande ansökningar prövar skäligen, ävensom ersättning för de av rättegången föranledda resor enligt fjärde klassen i gällande resereglemente.

Dessa kostnader jämte övriga nödiga utgifter i rättegången bestridas av kommittén genom ovannämnda anslag.

§ 7.

Har sökande genom oriktiga uppgifter berett sig rättshjälp eller för han sin talan på ett sådant sätt, att kommittén ej vidare anser honom förtjänt av rättshjälp, eller finnes han på grund av ändrade förmögenhetsförhållanden ej längre böra komma i åtnjutande därav, äger kommittén förordna, att rättshjälpen skall upphöra.

§ 8.

Då kommittén bifallit ansökning om rättshjälp, skall kommittén härom underrätta den domstol, vid vilken sökandens talan skall utföras.

Före målets avgörande skall kommittén lämna domstolen uppgift å de utgifter i rättegången, som bestritts av anslaget till rättshjälp.

§ 9.

Vid ansökningen skall sökanden foga förbindelse att till statsverket återgälda vad av ifrågavarande anslag använts till rättshjälp åt honom, så framt han inom fem år,

efter det målet slutligen avgjorts eller ock avskrivits, kommer i den ekonomiska ställning, att han efter återgäldandet icke kommer att sakna vad för hans eget och hans familjs uppehälle skäligen tarvas.

§ 10.

Vad här ovan stadgas i frågan om förfarande inför domstol skall i tillämpliga delar gälla, därest rättshjälp beviljas för talans utförande inför annan myndighet än domstol.